

ŞARAGA HÖYÜK'TE BULUNMUŞ OLAN ORTA TUNÇ ÇAĞI'NA AİT AĞZI YİVLİ SERAMİK GRUBUNUN FIRAT VADİSİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ HAKKINDA BAZI DEĞERLENDİRMELER: TEKNİK, TİPOLOJİ, YAYILIM / KÖKEN, TARİHLENDİRME

Sabahattin EZER *

Anahtar Kelimeler: Şaraga Höyük • Fırat • Orta Tunç Çağı (O.T.Ç.) • Seramik • Yiv • Tarak Bezeme

Özet: Şaraga Höyük Orta Tunç Çağı tabakalarında bol miktarda ele geçen ağzı yivli seramik grubu bu makalenin esas konusunu oluşturmaktadır. Şaraga Höyük'te bulunan seramik fırınları ve bunların yanında çok sayıda ele geçen henüz pişirilmemiş ağzı yivli kil örnekler, seramik üretiminin Şaraga Höyük'te yerel olarak yapılmış olduğunu kanıtlamıştır. Ağzı yivli seramik grubunun tamamı çark yapımı, açık renkli, hamuru iyi arıtılmış ve kalitelidir. Şaraga Höyük'te görülen ağzı yivli kapların tamamı çömlek ve küp formlarına aittir. En belirgin bezeme çeşidi ise dalga şeklindeki tarak bezemedir. Ağzı yivli seramik grubu özellikle Fırat'ın batı kıyısında yoğun olarak görülmektedir. Fırat'ın doğusunda ise; farklı bir yivli seramik geleneği görülür. Şaraga Höyük'te olduğu gibi, Fırat'ın batısındaki O.T.Ç. yerleşimlerinde benzer seramik örneklerinde yivler genişletilmiş dudak üzerine uygulanmıştır. Fırat'ın doğusunda ise söz konusu yivler kabin ağız kenarına yapılmıştır. Ağzı yivli seramik grubu, Güneydoğu Anadolu Bölgesi ile K. Suriye'de yer alan O.T.Ç. yerleşmeleri arasındaki ilişkileri göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu seramik grubu özellikle O.T.Ç. II' de Fırat'ın batı kıyısında çok yoğun görülür. Şaraga Höyük'te bulunmuş olan ağzı yivli seramik grubu, başka merkezlerle yapılan karşılaştırmalar, O.T.Ç. tabakasında bulunmuş olan Eski Babil dönemine ait silindir mühür baskısı ve Şaraga Höyük'te ki tabakalaşma sayesinde O.T.Ç. II' ye tarihlendirilmiştir.

SOME REVIEWS OF MIDDLE BRONZE AGE GROOVED CERAMIC WARE FROM ŞARAGA HÖYÜK ON THE PLACE AND THE IMPORTANCE IN EUFRATES VALLEY: TECHNOLOGY, TYPOLOGY, SPREAD/ ORIGIN AND CHRONOLOGY

Keywords: Saraga Hoyuk • Euphrat • Middle Bronze Age (M.B.A.) • Pottery • Grooved • Combed Decoration

Summary: The grooved rim ceramic group which is plentiful in the Middle Bronze Age layers of Şaraga Höyük is the main subject of this article. The pottery kilns and large numbers of unbaked grooved rim samples that are uncovered in the vicinity showed that the ceramic production is made locally in Şaraga Höyük. The entire grooved rim ceramic group is wheel-made, light colored, thin paste and in fine ware. The grooved rim vessel types are jars and pithoi. The ripple combed decoration is the most significant type of decoration. The grooved rim ceramic group is particularly seen on the west coast of Euphrates as intense. In the east of Euphrates there is a different view of grooved ceramic tradition. As in Şaraga Höyük on the west coast of Euphrates the grooves are applied upon the extended rims of vessels. In the east of Euphrates the grooves are applied on the edge of the rim. The grooved rim ceramic group is extremely important in terms of display the relationships between the M.B.A. settlements of Southeastern Anatolia and Northern Syria regions. This ceramic group is intense particularly during the M.B.A. II period on the west coast of Euphrates. The grooved rim ceramic group of mound Şaraga Höyük is dated to the M.B.A. II period.

* Dr. Sabahattin Ezer, M.K.P. M. Bucak S. No. 16, 31120 - Serinyol - Antakya / HATAY, e-mail:sabahattinez@yahoo.com

Fırat'ın batı kıyısında, Şanlıurfa İli, Birecik İlçesi'nin 15 km güneyinde bulunan Şaraga Höyük, Suriye sınırına ve Kargamış'a 8 km'lik mesafededir. Şaraga Höyük, 1999-2003 yılları arasında K. Sertok ve F. Kulakoğlu'nun ortak yönetiminde kazılmıştır. Bu makalenin esas malzemesini, Şaraga Höyük'de bulunmuş olan Orta Tunç Çağı seramiğinin bir bölümü oluşturmaktadır¹.

Şaraga Höyük'te O.T.Ç., anıtsal bir yapı, seramik fırınları ve mezarlar ile temsil edilmektedir. Şaraga Höyük'te saptanan O.T.Ç'ye ait anıtsal yapının birkaç kez yenilediği ve buranın idari/yönetimsel bir işleve sahip olduğu düşünülmektedir². Özellikle bu bina içerisinde ve sonraki Son Tunç Çağı evresine ait kültür tabakalarına karışmış durumda çok sayıda ağzı yivli kaplar ele geçmiştir. Bunun yanında, O.T.Ç. tabakalarında ele geçen biri büyük diğeri küçük boyda olmak üzere iki adet seramik fırının yanında da çok sayıda henüz pişirilmemiş ağzı yivli kap parçaları bulunmuştur (Res. 1-2).

Fırat Vadisi'nin en karakteristik seramiği olan ağzı yivli kaplar, burada her yönüyle incelenmiştir. Böylelikle söz konusu seramik grubu sayesinde Fırat Vadisi'nin M.Ö. 2. bindeki durumuna ve diğer komşu bölgeler ile aralarındaki ticari ve kültürel ilişkilere ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Teknik

Ağzı yivli kapların tamamı açık renklidir. Genellikle astarsız veya çok nadir olarak kendi renginde astarlıdır. Hamuru iyi arıtılmış ve katkı maddesi bazı örneklerde nere-

deyse gözle görülmeyecek derecededir. Genellikle kum ve mika katkı bir arada kullanılmıştır. Mika katkı, bazen kabın yüzeyinde ince parlak, beyaz tanecikler şeklinde görülmektedir. Pişme genellikle çok iyi durumdadır. Kırık kesitlerde siyah öze çok sık rastlanmamaktadır.

Şaraga Höyük O.T.Ç. ağzı yivli kaplarının tamamı çark yapımıdır. Çark izleri kapların hem iç hem de dış yüzeylerinde ve özellikle dip kısımlarında rahatlıkla fark edilmektedir. Boya bezeme kullanılmamıştır. Görülen bezeme çeşidi genellikle 'kazı' veya 'çizi' bezeme şeklindedir. En yaygın kullanılan bezeme çeşidi ise 'dalga tarak' bezemedir. Bu bezeme, kaplar çark üzerindeki yapılmış ve genellikle ince yivlerden oluşturulmuş iki yatay bant arasına sıkıştırılmıştır (Res. 3; 5,5). Söz konusu yivlerin derinliği ve kalınlıkları farklılık gösterebilmektedir. Çömlekçinin, dalga bezemeleri yukarı doğru şekillendirirken kullanılan çok uçlu alet veya aletleri paralel tuttuğu, ancak aşağı doğru dönüş yaptıktan sonra söz konusu alet uçlarının birbirini kestiği, dolayısıyla tek çizgi halinde kalın bir yivin olduğu görülmektedir (Res. 3). Çömleklerde genellikle ince yivlerden oluşturulmuş yatay bant şeklinde bezemeler görülürken 'dalga tarak' bezeme daha çok küplerde kullanılmıştır.

Tipoloji

Şaraga Höyük'te bu tip içerisine alabileceğimiz sağlam durumda kaplar yok denecek kadar azdır, ancak ele geçen çok sayıda profil veren parçalar Şaraga Höyük ağzı yivli seramik repertuarını oldukça iyi anlamamızı sağlamıştır. Şaraga Höyük ağzı yivli seramik örneklerinin tamamı küp ve çömlek formlarından oluşmaktadır.

¹ Söz konusu seramik grubunu yayınlamama izin veren ve konu hakkında önerilerine başvurduğum hocam Prof. Dr. Fikri Kulakoğlu'na teşekkürlerimi sunarım. Çalışma içerisinde İlk Tunç Çağı: İ.T.Ç. ; Orta Tunç Çağı: O.T.Ç.; Son Tunç Çağı: S.T.Ç. olarak kısaltılmıştır.

² Sertok – Kulakoğlu 2001a, 457.

Söz konusu bazı kap formları sadece boyutları bakımından birbirlerinden farklılık göstermektedir. Ağız biçimleri, içe kapanan ağızlıdan dışa açılan ağızlıya kadar farklı biçimlerde görülmektedir. Dudaklar ise çok çeşitlidir. Genişletilmiş dudak üzerine uygulanan yivler belli bir standartı olmayan farklı sayı ve biçimdedir. Dudak bazen içte ve dışta kalınlaştırılmış, bazen sadece dışta, bazen de dışa çekik veya dönüktür (Res. 4-5). Dipler çömlerle genellikle halka, küplerde ise düzdür. Şaraga Höyük, O.T.Ç. tabakalarında çok sayıda kulp bulunmasına rağmen, söz konusu kulpların ağız yivli kaplarda kullanılmadıkları anlaşılmıştır.

Yayılm Alanı ve Köken

Ağız yivli seramik grubu özellikle Fırat Vadisi'nin batı kıyısında, Toros'ların güneyinden Orta Fırat'ın güneyi Haradum'a kadar O.T.Ç. merkezlerinin tamamında görülür. Bu tip seramiklerin görüldüğü merkezleri, Fırat'ın batı kıyısı için kuzeyden güneye doğru; Horum Höyük³ (İlk Tunç Çağı / Orta Tunç Çağı Geçiş), Şaraga Höyük (Orta Tunç Çağı II), Tell Hadidi⁴ (*Middle Bronze II*), Habuba Kabira⁵ (*Larsa Zeit*) ve Haradum⁶ (3A, M.Ö. 1668-1628) olarak sıralamak mümkündür. Günümüz bilgileri ışığında ağız yivli seramik grubunun yukarıda belirttiğimiz merkezler arasında en yoğun şekilde Şaraga Höyük, Tell Hadidi ve Haradum'da görüldüğü anlaşılmaktadır. Fırat Vadisi'nin doğu kıyısında ise, Şaraga Höyük seramik örneklerinin benzeri, dudak genişletilmiş ve yatay yivlerle süslenmiş kaplar daha nadir

görülmektedir. Bu tip kapların görüldüğü merkezler; Şaraga Höyük ve Tell Hadidi'nin karşısında, Fırat Vadisi'nin doğu kıyısında bulunan Mezra Höyük⁷, Şavi Höyük⁸ ve Kara Kuzak⁹ olarak sıralanabilir. Fırat kıyı yerleşimleri dışında söz konusu bu tip kaplar Tell Açıana¹⁰, Ebla¹¹, Oylum Höyük¹², Tell Rıfaat¹³, Tilbeşar¹⁴ ve Fırat'ın doğusunda Hammam et Turkman'da¹⁵ görülmektedir. Bölge dışında Arslantepe'de¹⁶ ele geçmiş olan tek bir ağız parçası ise henüz tam bir karşılaştırma yapmamıza olanak sağlamamaktadır.

Mesafe olarak birbirlerine çok uzak olmamalarına rağmen, Şaraga Höyük tipi yivli seramik örnekleri Şaraga Höyük'e yakın bazı yerleşmelerde görülmemektedir. Yayınlanmış olan Lidar Höyük O.T.Ç. seramik örnekleri arasında sadece iki örnekte benzer yiv kullanımı görülmektedir¹⁷. Kurban Höyük 'geçiş çağı' seramiğinin içerisinde ise genişletilmiş ve yivlerle bezenmiş dudak biçimlerine rastlanmamıştır. Benzer şekilde Fırat'ın doğu kıyısında bulunan Tell es Sweyhat, Tell Munbaqa, Tell Halawa ve Tell Bia'da da benzer tipte seramik örnekleri henüz bilinmemektedir. Ancak söz konusu bu yerleşmelerde Şaraga Höyük'ten farklı da olsa yivli seramik kültürü görülmektedir. Lidar Höyük, Kurban Höyük ve diğer yerleşmelerde görülen yiv bezeme, genel-

³ Marro 2000, 274, Lev. VI:10.

⁴ Dornemann 1977, 134, Res. 22,5. BXV. 105. 177; Dornemann 1992, 91, Res. 4,12. BI. 48. 113.

⁵ Heinrich 1971, 26, Res. 10,1-14.

⁶ Kepinski 1992, 203, Res. 68,4-9.

⁷ Ökse ve diğ. 2001, 209, Şekil 11: 7, 10.

⁸ Bucak ve diğ. 2004, 172, Şekil 10: 10, 11.

⁹ Pereiro 2007, 321, Res. 5,17.

¹⁰ Heinz 1993, 13, Lev. 1, 5b.

¹¹ Matthiae 1980, 143, Res. 36.

¹² Özgen 2001, 77, Res. 16a.

¹³ Matthers ve diğ. 1978, 139, Res. 8,23-25.

¹⁴ Kepinski 2004, 470, Res. 963.99, 958.21.

¹⁵ Loon (ed.) 1988, Lev. 136:141-142.

¹⁶ Nocera 1993, 243, Res. 8,2.

¹⁷ Kaschau 1999, Lev. 289,2, 2992,7.

likle kapların ağız kısmının dış kenarına uygulanmıştır¹⁸. Bu durum, söz konusu yerleşmeler arasında coğrafi etkenlerin önemli rol oynadığını göstermektedir. Öyle ki, Lidar Höyük tipi yivli seramik, Fırat'ın doğu kıyısında görülmesine karşın, hemen yakınında bulunan ancak Fırat'ın batı kıyısında yer alan Horum Höyük ve Şaraga Höyük'te görülmez. Ancak Şaraga Höyük ağız yivli kaplarında çok sık rastladığımız 'dalga tarak' bezeme çeşidi için benzer bir genelleme yapılamaz. Çünkü söz konusu bezeme çeşidi çok geniş bir coğrafyada ve Fırat'ın her iki kıyısında benzer yoğunlukta görülmektedir.

Şimdiki buluntuların ışığında Şaraga Höyük tipi ağız yivli seramik örnekleri en batıda Tell Açıana, doğuda Hamam et Turkman, güneyde Haradum, kuzeyde ise Horum Höyük'te (belki Arslantepe'de ?) görülmektedir. Şaraga Höyük'ün batısında Gaziantep Platosu'nda bulunan Tilbeşar ve Oylum Höyük'te, Şaraga Höyük tipi yivli seramik örnekleri görülür. Gaziantep Platosu'nun hemen güneyinde Suriye sınırları içerisinde yer alan Tell Rıfaat'ta da, Şaraga Höyük tipi yivli seramik örnekleri bulunmuştur. Ancak biraz daha güneyde Ebla ve Hama'ya doğru gidildikçe söz konusu seramik örnekleri azalmaktadır. Benzer şekilde Tilmen Höyük ve Gedikli-Karahöyük'te bulunmuş olan sınırlı sayıda O.T.Ç. seramik örnekleri şimdilik Fırat Vadisi yivli seramik kültürünün Gaziantep Platosu'nun doğusunda bulunan İslahiye Bölgesi'ne girmediğini göstermektedir. Tilmen Höyük ve Gedikli-Karahöyük'te bulunmuş olan 'Kilikya Boyalıları' ise bu dönemde İslahiye Çöküntü Ovası içerisinde yer alan O.T.Ç. merkezlerinin daha çok Amik ve Kilikia ile ilişkili ol-

duğunu kanıtlar durumdadır¹⁹. Şaraga Höyük tipi ağız yivli seramik grubunun Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin batısında belirgin bir etki göstermesine rağmen Fırat'ın batı ve Dicle Vadisi yönüne doğru (Suruç ve Harran ovaları) ne derecede yayıldığı konusunda henüz tam bir fikir sahibi değiliz. Bunun nedenini şu ana kadar söz konusu bölgede O.T.Ç'ye yönelik çalışmaların yetersizliğine bağlamak mümkündür²⁰. Ancak Harran Ovası'na yakın olan Hammam et Turkman'da, Fırat Vadisi'nin her iki tipteki ağız yivli seramiği görülmektedir. Bundan dolayı Harran Ovası'nda da benzer bir seramik kültürünün görülme ihtimali çok fazladır. Şaraga Höyük ve Tell Hadidi'nin karşı tarafında bulunan O.T.Ç. merkezlerinde, Şaraga Höyük tipi ağız yivli seramiğin çok yaygın olmamasından dolayı Hamam et Turkman'ın benzer seramik anlayışını Haradum istikametinden aldığı düşünülebilir. Bundan dolayı, Fırat'ın batısında Şaraga Höyük tipi ağız yivliler, doğusunda Lidar Höyük tipi ağız yivliler, Balık Vadisi'nde ise Fırat'ın her iki kıyısına ait ağız yivli seramik kültürünün görüldüğü konusunda bir genelleme yapabiliriz²¹.

¹⁸ Kaschau 1999, 55, Res. 34, Lev. 11; Algaze 1990, Lev.117: D – H, 121: E.

¹⁹ Alkım 1962, 6; Alkım 1963, 28; Alkım 1979, 141, Lev. 93: 33-35; Heinz 1993, 13:1a-1b, 2b; Gates 2001, 220: III.4; Goldmann 1956, 369: 859, 370.

²⁰ Nurettin Yardımcı'nın Harran Ovası'nda yapmış olduğu yüzey araştırması sonucunda, yayınlamış olduğu seramik örnekleri arasında, Şaraga Höyük tipi yivli seramik örneklerinin benzerleri bulunmamaktadır. Yardımcı, Harran Ovası yüzey araştırmalarında 128 Erken Tunç Çağı yerleşmesine karşın, 49 adet M.Ö. 2. bin yerleşmesi saptadığını belirtmiştir. Bu M.Ö. 2. bin yerleşmeleri arasında Orta Tunç Çağı olmayan yerleşmeler de düşünülecek olursa, bu sayının daha da düşeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Yardımcı, 2004, 395-397.

²¹ Fırat'ın batı ve doğu kıyısında görülen iki farklı 'yiv' bezeme anlayışı için bu makalede bkz. sayfa 42.

Fırat'ın batı kıyısında bulunan O.T.Ç. merkezleri arasında yivli seramik kültüründe sıkı bir ilişki belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır. Söz konusu bu ilişki Horum Höyük'ten Haradum'a kadar kendini iyice hissettirmektedir. Öyle ki Şaraga Höyük ve Haradum'da görülen bazı küplerin üzerine yapılmış olan işaretleri birbirinden ayırmak imkansızdır (Res. 6)²². Özellikle büyük depolama kaplarının üzerinde yer alan bu tip işaretler, iki yerleşim arasındaki olası bir ticaretin varlığına işaret etmektedir. Kepinski, Haradum ile Kurban Höyük arasında bazı kap formları için bir karşılaştırma yapmış olsa da, biz söz konusu kap tiplerinin birbirlerinden farklı olduğu düşüncesindeyiz²³. Kepinski'nin referansını verdiği Kurban Höyük kapları daha çok Lidar Höyük'ün ağız kenarına uygulanmış yivli seramik örnekleri ile benzeşmektedir²⁴. Kepinski diğer bir makalesinde ise; Haradum'un özellikle geç evrelerinde görülen seramiğin batı kökenli olduğunu bildirmiştir²⁵. Ancak söz konusu seramiğin kökeni için geniş bir coğrafi alan tanımlaması yapmıştır. Biz ise söz konusu ağız yivli seramik grubunun kökeninin, Fırat Vadisi'nin batı kıyısında aranması gerektiğini düşünmekteyiz. Fırat Vadisinin batı kıyısında bulunan O.T.Ç. merkezlerinin neredeyse tamamında Şaraga Höyük tipi yivli seramik örnekleri görülürken, Fırat'ın doğu ve batısındaki iç bölgelerde ise (Harran Ovası, Balık Vadisi, Halep ve çevresi) bu tip seramik örnekleri çok iyi bilinmemektedir²⁶.

Bunun yanında Şaraga Höyük'te bulunan seramik fırınları (Res. 1), pişmemiş ağız yivli seramik örnekleri (Res. 2) ve çark taşı, söz konusu seramiğin Şaraga Höyük'te yerel olarak üretildiğini kanıtlamaktadır. Bundan dolayı ağız yivli seramik grubunun, Fırat Vadisi'nin batı kıyısına özgü, yerel bir seramik kültürünü tanımladığını söyleyebiliriz (Res. 7).

Kepinski'nin değindiği bir diğer husus ise, söz konusu ağız yivlerle bezenmiş küplerle yapılan sıvı veya yarı sıvı maddelerin ticaretidir. Kepinski, yazılı kaynaklara ve Güneydoğu Anadolu'da yapılan botanik analizlerine dayanarak söz konusu küplerle zeytinyağı ve şarap taşındığını ve bu ticaretin Fırat üzerinden su taşıtları ile yapılmış olduğunu belirtmektedir²⁷. Fırat'ın akış yönü ve hızı düşünüldüğünde söz konusu ticaretin belki kuzeyden güneye doğru tek taraflı şekilde su yoluyla gerçekleşmiş olma ihtimali göz önünde bulundurulabilir²⁸. Şaraga Höyük ve Haradum'a ait bazı küpler arasında görülen tipolojik benzerlik, bezeme anlayışı ve üzerlerinde bulunan işaretlerdeki paralellik iki yerleşme arasındaki muhtemel ilişkiye ışık tutmaktadır. İki yerleşme arasındaki ilişki birkaç nedenle desteklenebilir. Birincisi; söz konusu seramiğin Şaraga Höyük'te üretildiği kanıtlanmıştır. Haradum'da bulunan bu tip seramiğin ise batı kökenli olduğu bildirilmektedir. Bundan dolayı Haradum'da görülen ağız yivli

²² Karşılaştırmalar için bkz: Şaraga Höyük: bu makalede Şekil 3; Haradum: Kepinski 1992, Res. 68,6;9; Tilbeşar: Kepinski 2005, Res. 4.

²³ Kepinski 1992, 202-203, Res. 68,7.

²⁴ Kepinski'nin söz konusu yayını hazırladığı zamanlarda Şaraga Höyük ve Lidar Höyük yivli seramik kültürü henüz bilinmiyordu.

²⁵ Kepinski 2005, 125.

²⁶ Söz konusu görüş, Şaraga Höyük tipi yivli seramik örneklerinin görüldüğü merkezlere dayandırılmıştır.

²⁷ Kepinski 2005, 127.

²⁸ Fırat Nehri'nin Birecik mevkiinde ölçülen akımı saniyede ortalama 800-900m³, en fazla akımı ise 5000 m³tür. En kabank olduğu dönemlerde nehrin seviyesi 5 m'yi aşmaktadır. Bu durum ile Fırat, Türkiye'nin en kuvvetli akım hızına sahip nehridir. İzbirak 1972, 93. Fırat Nehri'nin Birecik istasyonundaki yıllık akım diyagramı için bkz. Atalay 1997, 154.

seramik grubunun kökeninin batıda değil, Haradum'un kuzeyinde, Fırat Vadisi'nde aranması gerektiğini söyleyebiliriz. İkincisi; Kargamış'ın çok yakınında bulunan Şaraga Höyük, zeytin ve üzüm yetiştiriciliği açısından elverişli bir bölgede yer almaktadır. Mari'de de ele geçen yazılı bir belgede Kargamış'tan (Aplahanda) Mari'ye elli küp şarap, elli küp bal ve 5 talent (yaklaşık 150 kg) taş gönderildiği belirtilmektedir²⁹. Bu durum, Fırat Vadisi'nde küplerle taşınan bazı ürünlerin ticaretini açıkça ortaya koymaktadır. Üçüncüsü; Şaraga Höyük ve Haradum, Fırat kıyısı yerleşimleridir ve aralarında kuş uçuşu yaklaşık 500-550 km'lik bir mesafe bulunmaktadır. Yazılı belgelerde konu edilen ürünlerin küplerle güneye doğru taşınması yüksek ihtimalle su yolu ile gerçekleşmiştir. Ancak her defasında taşıma için yeni bir su taşıtına ihtiyaç duyulacağı düşünülürse bu şekil ticaretin çok pratik olmadığı aklı gelmektedir. Söz konusu küplerin kara yolu ile katır sırtında taşınmış olma ihtimalleri ise yok gibidir. Çünkü küpler oldukça ağırdır ve bu küplerin doluyken katırların sırtlarına yüklenmesi mümkün değildir³⁰. Eğer bu tür sıvı ürünler katır sırtında taşınmışlarsa, bunların deriden yapılmış tulumlarla taşınmış olduğu düşünülebilir. Şaraga Höyük'te tespit

edilen ve aynı zamanda depo işlevi gördüğü düşünülen anıtsal boydaki O.T.Ç. yapısında ele geçen çok sayıda küp parçaları, söz konusu küplerin sabit bir yerde korunduklarını ve bazı ürünleri depolama amacı ile kullanıldıklarını göstermektedir. Ancak bu depolama binasından başka yerleşimlere doğru ürün sevkiyatının yapıp yapılmadığı konusunda henüz bir bilgiye sahip değiliz.

Tarihlendirme

Önasya'da, seramik üzerine uygulanan 'yiv' bezemenin M.Ö. 3. binden itibaren popüler hale geldiği bilinmektedir. Özellikle M.Ö. 3. binin sonlarında 'yiv' bezemenin, Doğu Akdeniz kıyılarından Mezopotamya'nın doğusuna kadar ki geniş bir coğrafyada kullanıldığı bilinmektedir. Bu tip bezemeler, arkeoloji literatüründe "simple ware", "metallic ware" veya "stone ware" olarak bilinen kaplar üzerinde görülür. Ancak söz konusu bezeme çeşidi, daha çok ince yatay yivler halinde ve küçük kaplar üzerine uygulanmıştır. Bu bezemenin uygulanış şekli ise; O.T.Ç'de olduğu gibi dudak üzerine değil, genellikle kapların omuz veya gövdeleri üzerine yapılmıştır.

O.T.Ç. ile birlikte söz konusu yiv bezeme anlayışının, daha büyük kaplara uygulanarak, yatay yiv bezemelerin dalga olarak veya diğer kazı ve çizi bezemelerle zenginleştirilerek değişime uğradığı görülür. Ancak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, Lidar Höyük dışında O.T.Ç. Pî çok iyi tanınan ve tam olarak tanımlanmış herhangi bir yerleşme henüz bilinmemektedir. Ancak, Lidar Höyük'te görülen yiv bezeme anlayışı, Şaraga Höyük örneklerinden farklı olarak, genişletilmiş dudak üzerine değil, ağız kenarına uygulanmıştır.

²⁹ Dossin 1951, 13. Söz konusu yayındaki metnin tercümesini yapan ve konu hakkındaki görüşlerini benimle paylaşan hocam Prof. Dr. Cahit Günbattı'ya teşekkürlerimi sunarım.

³⁰ Şaraga Höyük küplerinin ağız çapları yaklaşık 35 cm'den başlayarak 50 cm'nin üzerine çıkabilmektedir. Yükseklikleri ise 100 cm civarındadır. Düşük bir değerde tutmaya çalıştığımız, ortalama 40 cm ağız çapında 1 m yüksekliğindeki bir küpün ortalama hacmi 100480 m^3 'tür. $100.480 \text{ m}^3 = 100,48 \text{ lt}$. Küpün kendi ağırlığı ve içinde taşıdığı sudan daha yoğun ve ağır sıvılar düşünüldüğünde, dolu bir küpün ağırlığı 150 kg'ın üzerine çıkmaktadır. Buradaki hesaplamalar hacim formülüne ($V = \pi \cdot r^2 \cdot h$) göre yapılmış ve yaklaşık bir değeri vermektedir. Bu konu hakkında yapılmış bazı çalışmalar için bkz. Rice 1987; Thalman 2007.

Bezeme anlayışı açısından iki yerleşme arasında görülen tek benzer durum ise dalga tarak bezemenin her iki yerleşmede görülmesidir.

Güneydoğu Anadolu yerleşimlerinde görülen Şaraga Höyük tipi ağızlı yivli seramik örneklerinin tamamı şimdilik O.T.Ç. II'ye tarihlenmektedir. O.T.Ç'nin II. evresinden önceye tarihlenen benzer seramik örnekleri şu an için sınırlı sayıda yerleşmede tespit edilmiştir. Tell es Sweyhat (İ.T.Ç./O.T.Ç. Geçiş)³¹, Habuba Kabira (O.T.Ç. I)³² ve Kara Kuzak'dan (İ.T.Ç. IV)³³ bilinen söz konusu seramiği, bizim burada incelemiş olduğumuz asıl seramik ile tam olarak karşılaştırma olanağına henüz sahip değiliz.

Şaraga Höyük'te, söz konusu yivli ağızlı seramik grubu O.T.Ç.II'ye tarihlenmektedir. Bu durum, Şaraga Höyük'te saptanan anıtsal O.T.Ç. yapısının üst seviyelerinde ve S.T.Ç. kültür tabakasının hemen altında bulunan ve buluntuları ile dönemi çok iyi karakterize eden mezarlarla desteklenmektedir³⁴. Bunun dışında, söz konusu seramik örnekleri ile birlikte ele geçen ve Eski Babil Dönemi'ne tarihlendirilen bir mühür baskısı ile diğer komşu yerleşmelerle yapılan seramik analojisi tarihleme önerimizi pekiştirmektedir.

Resim Listesi:

Resim 1. Şaraga Höyük Orta Tunç Çağı'na ait seramik fırınları.

Resim 2. Seramik fırınlarının yanında bulunmuş olan ağızlı yivli pişmemiş kil örnekleri.

Resim 3. Dalga tarak bezemenin kullanımı

Resim 4. İçe kapanan ağızlı yivli seramik örnekleri, ölçek: 1/6.

Resim 5. Düz yükselen ve dışa açılan ağızlı yivli seramik örnekleri, ölçek: 1/6.

Resim 6. Şaraga Höyük, Haradum ve Tilbeşar'a ait küpler üzerinde görülen benzer işaretler

Resim 7. Fırat'ın batı kıyısında görülen ağızlı yivli yerel seramiğin yayılım alanı.

³¹ Holland 2006, Res. 219,6, "period E-D, Early-Middle Bronze Age".

³² Heinrich 1971, 26, Res. 10,4-5.

³³ Perciro 2007, 321, Res. 5,17.

³⁴ Sertok ve diğ. 2002, 359.

KAYNAKÇA

- Algaze 1990 G. Algaze, *Town and Country in Southeastern Anatolia. Vol.II: The Stratigraphic Sequence at Kurban Höyük. Text and Plates* (1990).
- Alkım 1962 U. B. Alkım, "Dördüncü Dönem Tilmen Höyük Kazısı", *TürkAD* XII.1, 1962, 5-96.
- Alkım 1963 U. B. Alkım, "Summary of Archaeological Research in Turkey in 1962", *AnatSt.* 13, 1963, 19-28.
- Alkım 1979 H. Alkım, "Gedikli (Karahöyük) Çanak Çömleğine Toplu Bir Bakış", *VIII. Türk Tarih Kongresi*, 1979, 135-142.
- Atalay 1997 İ. Atalay, *Türkiye Coğrafyası* (1997).
- Bucak – Ditmann 2004 E. Bucak – R. Ditmann, "Şavi Höyük 2001 Kazılarının Kısa Raporu", içinde: N. Tuna – J. Greenhalgh J. Velibeyoğlu (derl.), *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2001 Yılı Çalışmaları* (2004), 161-173.
- Dornemann 1977 R. Dornemann, "Tell Hadidi: A Millennium of Bronze Age City Occupation", *ASSOR* 4, 1977, 113-151.
- Dornemann 1992 R. Dornemann, "Early Second Millennium Ceramic Parallels between Tell Hadidi-Azu and Mari", içinde: Gordon D. Young (derl.), *Mari in Retrospect. Fifty Years of Mari and Mari Studies* (1992), 77-112.
- Dossin 1951 G. Dossin, *Archives Royales de Mari V* (1951).
- Fugmann 1958 E. Fugmann, *Hama, Fouilles et Recherches 1931-1938, II.1, L'architecture des Périodes Pre-Hellenistiques* (1958).
- Gates 2001 M. H. Gates, "1999 Excavations at Kinet Höyük (Yeşil- Dört Yol, Hatay)", *KST* 22.1, 2001, 203-220.
- Goldmann 1956 H. Goldmann, *Excavations at Gözülü Kule, Tarsus. Volume II., Text and Plates* (1956).
- Heinrich ve diğ. 1971 E. Heinrich – U. Seidl – D. Machule – E. Strommenger – H. Schmid – D. Sürenhagen – H.-Chr. Kara – G. Hecker – D. Rentschler, "Dritter vorläufiger Bericht über die von der Deutschen Orient-Gesellschaft mit Mitteln der Stiftung Volkswagenwerk in Habuba Kabira und in Mumbaqaat unternommenen archäologischen Untersuchungen (Herbstkampagne 1970), erstattet von Mitgliedern der Mission", *MDOG* 103, 1971, 5-58.
- Heinz 1993 M. Heinz, "The Chronology and Ceramic Assemblages Alalakh", *Akkadica* 83, 1993, 1-28.
- Holland 2006 T.A. Holland, *Excavations at Tell Es-Sweyhat, Syria Volume 2, Part 2: Figures and Plates. Archaeology of the Bronze Age, Hellenistic and Roman Remains at an Ancient Town on The Euphrate River* (2006).
- İzbirak 1972 R. İzbirak, *Türkiye I* (1972).

- Kaschau 1999 G. Kaschau, *Lidar Höyük. Die Keramik der mittleren Bronzezeit* (1999).
- Kepinski 2005 C. Kepinski, "Material Culture of a Babylonian Commercial Outpost on the Iraqi Middle Euphrates; the Case of Haradum During the Middle Bronze Age", *Akkadica* 126, 2005, 121-131.
- Kepinski-Lecomte 1992 C. Kepinski-Lecomte, *Haradum I. Une ville nouvelle sur le Moyen-Euphrates (XVIII – XVII siècles av. J.-C.)*, (1992).
- Kepinski-Lecomte 2004 C. Kepinski-Lecomte, "Tilbeshar About The Early/Middle Bronze Age Transition", *KST* 25.2, 2004, 467-470.
- Loon 1988 M. Loon, *Hammam Et-Turkman I. Report on the University of Amsterdam's 1981-84 Excavations in Syria I-II* (1988).
- Marro ve diğ. 2000 C. Marro – A. Tibet – R. Ergeç, "Fouilles De Sauvetage De Horum Höyük (Province De Gaziantep): Quatrieme Rapport Preliminaire", *Anatolica Antiqua* VIII, 2000, 257-278.
- Matthers 1978 J. Matthers, "Tell Rıfa'at 1977: Preliminary Report of an Archaeological Survey", *Iraq* XL, 1978, 119-162.
- Matthiae 1980 P. Matthiae, *Ebla. An Empire Rediscovered* (1980).
- Mazzoni – Felli 2007 S. Mazzoni - C. Felli, "Bridging The Third / Second Millennium Divide: The Ebla and Afis Evidence", *Varia Anatolica* XIX, 2007, 205-215.
- Nocera 1993 M.G. Nocera, "Die Mittelbronzezeitliche Keramik von Arslantepe: Eine Vorläufige Bemerkungen", içinde: M. Frangipane – H. Hauptmann – M. Liverani – P. Matthiae – M. Mellink (derl.), *Between The Rivers and Over The Mountains* (1993) 415-435.
- Ökse ve diğ. 2001 A. T. Ökse – V. M. Tekinalp – A. Engin – H. U. Dağ – A. Görmüş, "Mezra Höyük 1999 Araştırması", içinde: N. Tuna – J. Greenhalgh J. Velibeyoğlu (derl.), *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 1999 Yılı Çalışmaları. Salvage Project of the Archaeological Heritage of the İlsu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1999* (2001) 187-212.
- Özgen – Helwing 2001 E. Özgen – B. Helwing, "Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük, 1997-2000. Zweiter vorläufiger Bericht" *IstMitt* 51, 2001, 61-136.
- Pereiro 2007 C.V. Pereiro, "Settlement Change at the end of the Early Bronze-Beginning of the Middle Bronze Period at Tell Qara Quzaq", *Varia Anatolica* XIX, 2007, 311-325.
- Rice 1987 P. M. Rice, *Pottery Analysis A Sourcebook* (1987).
- Sertok – Kulakoğlu 2001a K. Sertok – F. Kulakoğlu, "Şaraga Höyük 1999 Yılı Kazısı Sonuçları / 1999 Şaraga Höyük Excavations Results", içinde: N. Tuna – J. Öztürk – J. Velibeyoğlu (derl.), *İlsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarını Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları / Salvage Project of the Archaeological Heritage of the İlsu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 1999* (2001) 453-486.

- Sertok – Kulakoğlu 2001b K. Sertok – F. Kulakoğlu, “Şaraga Höyük 1999 – 2000 Kazıları Sonuçları”, *KST* 23. 1, 2001, 107-117.
- Sertok – Kulakoğlu 2002 K. Sertok – F. Kulakoğlu, “Şaraga Höyük 2000”, içinde: N. Tuna – J. Öztürk – J. Velibeyoğlu (derl.), *İhsu ve Karkamış Baraj Gölleri Altında Kalacak Arkeolojik ve Kültür Varlıklarının Kurtarma Projesi 2000 Yılı Çalışmaları / Salvage Project of the Archaeological Heritage of the Ihsu and Carchemish Dam Reservoirs Activities in 2000* (2002) 351-381
- Thalman 2007 J. P. Thalman “A seldom used Parameter in Pottery Studies the Capacity of Pottery Vessel”, içinde: Bietak, M.-E. Czerny (derl.), *Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium BC. III*, *Österreichische Akademie der Wissenschaften, Denkschriften der Gesamtkademie*, Band XXXVII (2007) 431-438.
- Yardımcı 2004 N. Yardımcı, *Harran Ovası Yüzeysel Araştırmaları I – II* (2004).

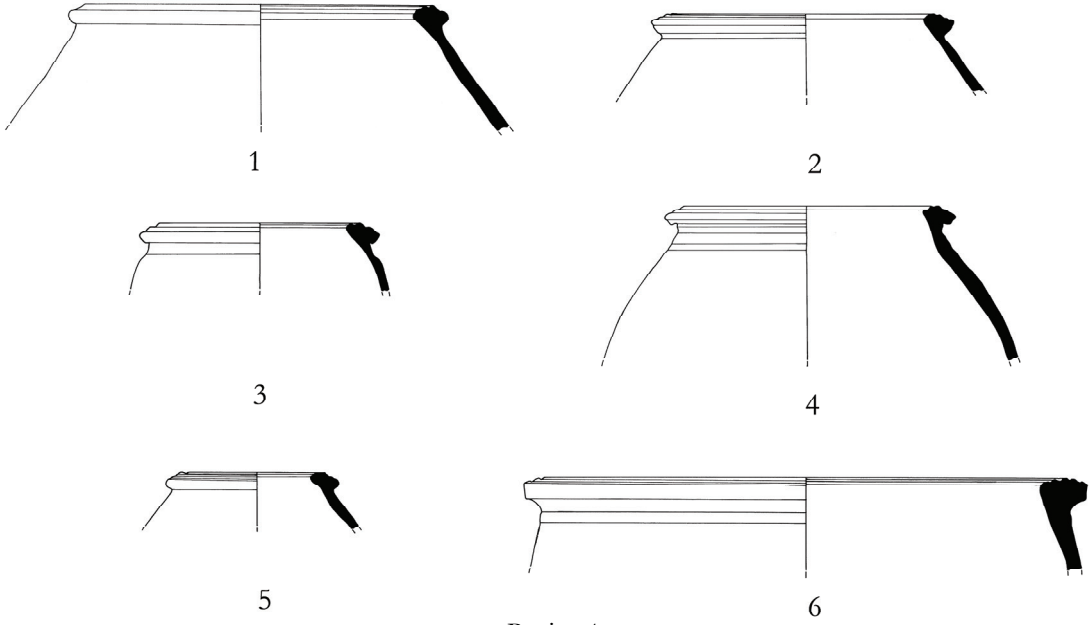
Resim 1

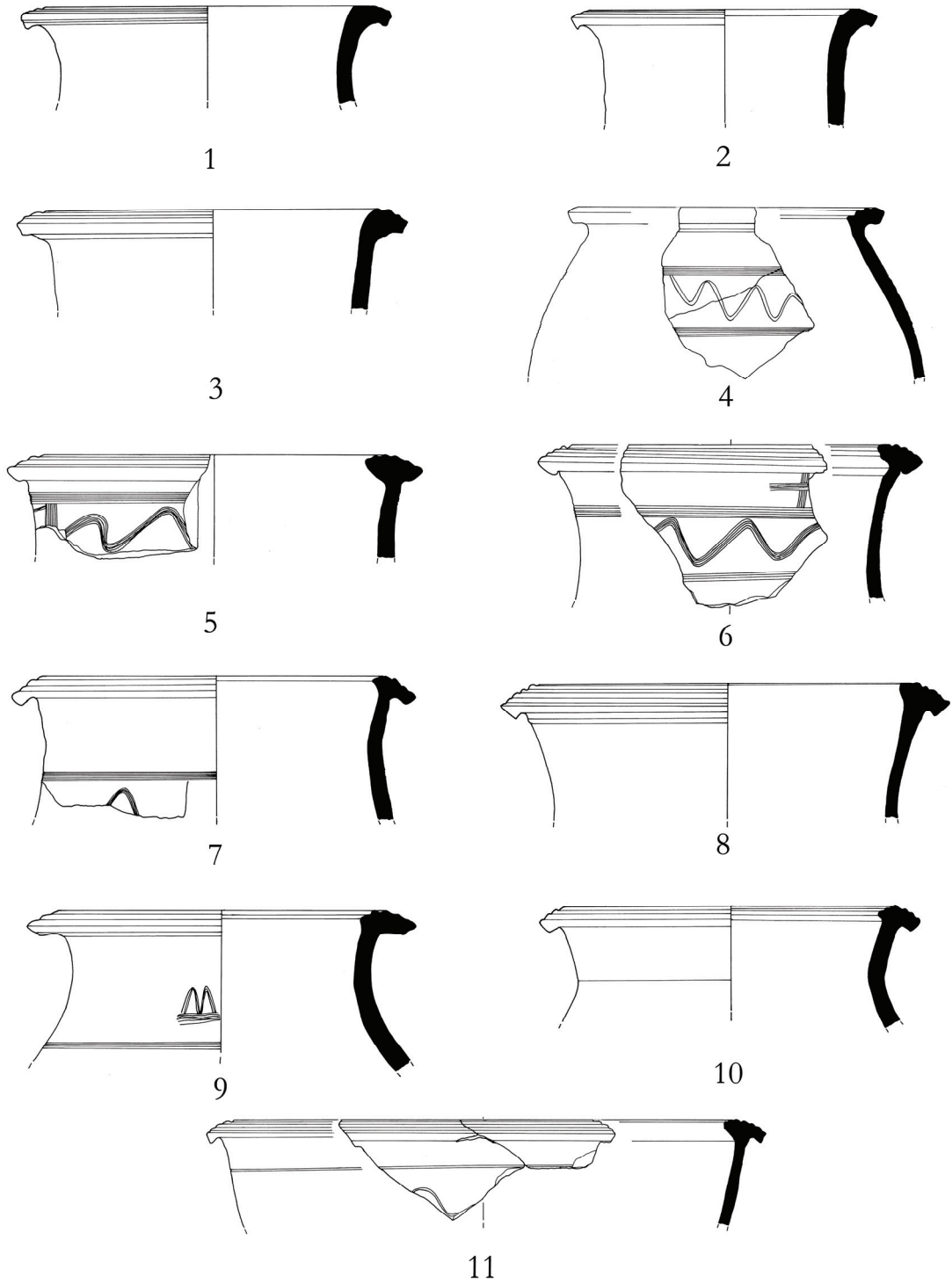
Resim 2

Resim 3

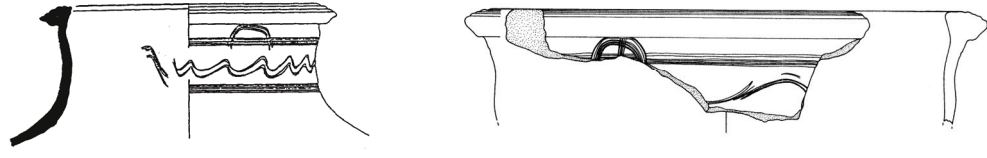

Resim 4

Resim 5

Şaraga Höyük'te Bulunmuş Olan Orta Tunç Çağı'na Ait Ağzı Yivli Seramik ...

Şaraga Höyük

Haradum

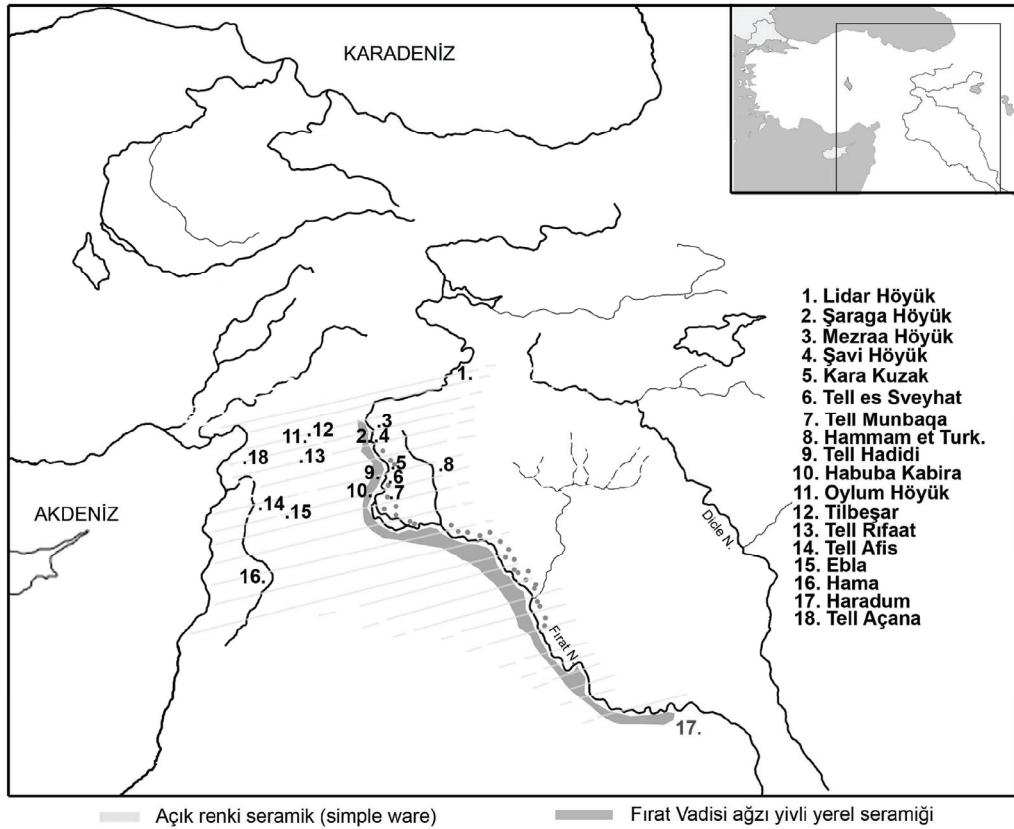
Şaraga Höyük

Tilbeşar

Haradum

Resim 6

Resim 7